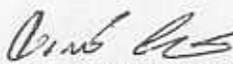
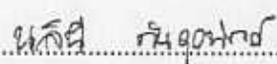

ชื่อโครงการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง กรณีศึกษาการจัดการฝายในลำห้วยชุมเหล็ก
ชื่อผู้ทำโครงการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง นายธรรมบุญ บุญไกรสร
คณะกรรมการที่ปรึกษา โครงการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง

..... ประธานกรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชวนลักษณ์ อภิชาติวิไลภ)

..... กรรมการ
(ดร.นลินี ต้นฐวนิตย์)

บทคัดย่อ

กรณีศึกษาการจัดการฝายในลำห้วยชุมเหล็ก เป็นการศึกษาการจัดการแหล่งน้ำขนาดเล็ก โดยองค์กรท้องถิ่น มีวัตถุประสงค์ของการศึกษาเพื่อศึกษาการใช้ประโยชน์ การดูแลรักษาฝาย และระบบชลประทาน ศึกษากลุ่มผู้ใช้น้ำ และปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการฝายของกลุ่มผู้ใช้น้ำ โดยใช้แนวความคิดเชิงระบบในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ แนวความคิดการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ โดยองค์กรท้องถิ่น และแนวความคิดการจัดการแหล่งน้ำขนาดเล็กโดยองค์กรชุมชน สร้างกรอบแนวความคิดในการศึกษา ดำเนินการศึกษาระหว่าง เดือนเมษายน - พฤศจิกายน 2539 ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลจาก ชาวบ้าน ผู้รู้ หน่วยราชการและเอกชนที่เกี่ยวข้อง โดยใช้แบบสัมภาษณ์ แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง และจดบันทึกจากการสังเกต สถานที่ทำการศึกษาได้แก่ กลุ่มผู้ใช้น้ำฝายท่ามะลย์และกลุ่มผู้ใช้น้ำฝายโสภณขามป้อม หมู่บ้านโคกใหญ่ หมู่ที่ 8, 10 ตำบลบ้านฝาง อำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่น

ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มผู้ใช้น้ำฝายท่ามะลย์ตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2522 โดยเจ้าหน้าที่ของทางราชการ เพื่อให้กลุ่มทำหน้าที่จัดการ การใช้ประโยชน์ และดูแลรักษาฝายท่ามะลย์ที่ทางราชการสร้างขึ้น ปัจจุบันกลุ่มมีสมาชิก 32 คน คณะกรรมการบริหารงาน 3 ตำแหน่ง ได้แก่ ประธาน รองประธาน เลขานุการ และมีคณะกรรมการกลุ่มอีกคณะหนึ่งจำนวน 9 คน ทำหน้าที่ควบคุมการทำงานของคณะกรรมการบริหาร ในปี พ.ศ. 2526 กลุ่มมีชื่อเสียงมากเนื่องจากได้รับรางวัลที่ 2 ในการประกวดผลงานการจัดการแหล่งน้ำขนาดเล็กของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

แต่ภายหลังกปี พ.ศ. 2530 กลุ่มประสบปัญหาฝายคั้นเงินทำให้การจัดการฝายยากขึ้น นอกจากนั้น ได้เกิดความขัดแย้งในเรื่องส่วนตัวระหว่างคณะกรรมการบริหาร ทำให้กลุ่มผู้ใช้น้ำฝายท่ามะลี่ย ไม่เข้มแข็งดั้งเดิม

กลุ่มผู้ใช้น้ำฝายโสภณบ่อต้งขึ้นโดยเจ้าหน้าที่ของทางราชการในปี พ.ศ. 2526 โดยมี วัตถุประสงค์เพื่อให้กลุ่มทำหน้าที่ในการจัดการฝายโสภณบ่อที่ทางราชการสร้างขึ้น ปัจจุบันมี สมาชิก 28 คน คณะกรรมการ 5 คน ได้แก่ ประธาน รองประธาน และกรรมการ 3 คน

กลุ่มผู้ใช้น้ำทั้งสองกลุ่มได้จัดให้สมาชิกและชาวบ้านโคกใหญ่ที่เกี่ยวข้อง ได้ใช้น้ำจาก ฝายเพื่อทำประโยชน์ในกิจกรรมต่างๆ ได้แก่ ใช้น้ำเพื่อการเพาะปลูกข้าวนาปี ใช้น้ำเพื่อการเพาะ ปลูกข้าวโพดฝักสดในฤดูแล้ง ใช้น้ำเพื่อการประมง และใช้น้ำเพื่อการเลี้ยงวัวควาย นอกจากนั้น กลุ่มยังจัดให้มีกิจกรรมการดูแลรักษาฝายและระบบการส่งน้ำเพื่อการใช้ประโยชน์ในระยะยาว เช่น การทำความสะอาดฝาย คูน้ำ คลองส่งน้ำ ซ่อมแซมประตูน้ำ เป็นต้น การจัดการฝายและ ระบบส่งน้ำดังกล่าวข้างต้น กลุ่มได้ใช้ระเบียบกฎเกณฑ์ เป็นเครื่องมือในการจัดการ

ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการฝายของกลุ่มผู้ใช้น้ำได้แก่ ปัจจัยทางด้านนิเวศวิทยา ปัจจัยทางด้านอุดมการณ์ และปัจจัยด้านสภาวะเศรษฐกิจและสังคม

ปัจจัยทางด้านนิเวศวิทยา ได้แก่ ปริมาณฝนมีความเกี่ยวข้องกับปริมาณน้ำในฝายและ ระเบียบของกลุ่มผู้ใช้น้ำ ลักษณะดินมีความเกี่ยวข้องกับสภาพของคลองส่งน้ำและระเบียบของ กลุ่มในการดูแลรักษาคลองส่งน้ำ

ปัจจัยทางด้านอุดมการณ์ ได้แก่ ความเชื่อผีเจ้าปู่ยอดห้วย ทำให้เกิดประเพณีการทำบุญ ยอดห้วย เป็นผลให้ชาวบ้านเดินทางไปทำบุญยอดห้วยที่บริเวณป่าต้นน้ำ เป็นการไปดูแลป่า ต้นน้ำซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องกับปริมาณน้ำในฝาย ความเชื่อผีเจ้าที่ประจำฝาย ทำให้เกิดประเพณี สูตรฝาย เกี่ยวข้องกับระเบียบการจับปลาจากฝายของชาวบ้าน

ปัจจัยด้านสภาวะทางเศรษฐกิจและสังคมได้แก่ ปัจจัยบางประการ ที่มีผลกระทบต่อผู้นำ กลุ่ม เช่น ความขัดแย้งระหว่างคณะกรรมการกลุ่ม สุขภาพของคนในครอบครัวผู้นำกลุ่ม จะมี ผลกระทบต่อการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานกลุ่มของผู้นำ โครงสร้างกลุ่มและความเข้มแข็ง ของการดำเนินงาน วิธีการติดต่อสื่อสารแบบปากต่อปาก เป็นวิธีการสื่อสารที่ใช้ในกลุ่มผู้ใช้น้ำ และเป็นเครื่องมือในการจัดการฝายอีกอย่างหนึ่ง การใช้ประโยชน์และการดูแลรักษาฝาย ทำ ให้เกิดการจัดระเบียบทางสังคมในหมู่บ้าน โดยได้จัดให้กลุ่มผู้ใช้น้ำอยู่ภายใต้การดูแลของคณะ กรรมการหมู่บ้าน มีผลเกี่ยวข้องถึงระเบียบในการใช้ประโยชน์และการดูแลรักษาฝาย ความ

สัมพันธ์ในลักษณะเครือญาติ เกี่ยวข้องกับการครอบครองที่ดินในพื้นที่รับน้ำจากฝายและโครงสร้างของกลุ่ม ได้แก่ คณะกรรมการ สมาชิกกฎระเบียบของกลุ่ม และความเข้มแข็งของการดำเนินงานกลุ่ม

ข้อเสนอแนะสำหรับหน่วยงานพัฒนา ในการดำเนินงานร่วมกับกลุ่มผู้ใช้น้ำ ได้แก่

- 1) โครงสร้างกลุ่มผู้ใช้น้ำ ควรสอดคล้องกับโครงสร้างทางสังคมของชุมชนนั้น
- 2) กลุ่มผู้ใช้น้ำ ที่จัดตั้งขึ้นควรดำเนินการให้เป็นที่ยอมรับของชุมชนนั้นทั้งทางด้านสถานภาพและบทบาทของกลุ่ม
- 3) กลุ่มผู้ใช้น้ำควรมีกฎระเบียบที่สอดคล้องผสมผสานกับ ความเชื่อ ขนบธรรมเนียม ประเพณีและข้อปฏิบัติทางสังคมของชุมชนนั้นได้
- 4) สภาพทางกายภาพของฝายและระบบการส่งน้ำ มีความเกี่ยวข้องกับการจัดการฝายของกลุ่มผู้ใช้น้ำ ฝายและระบบการส่งน้ำที่ดี จะทำให้กลุ่มผู้ใช้น้ำจัดการได้ง่ายขึ้น
- 5) ชาวบ้านในชุมชนที่มีการก่อสร้างฝาย ควรมีส่วนร่วมในการจัดการตั้งแต่ ระยะเวลาการก่อสร้าง ระหว่างการก่อสร้างและภายหลังการก่อสร้างฝาย
- 6) การสร้างฝาย ควรเป็นไปเพื่อตอบสนองต่อปัญหาและความต้องการของชาวบ้าน
- 7) ควรใช้วิธีการของชาวบ้านในการจัดการฝาย หากวิธีการของชาวบ้านสามารถบรรลุผลตามวัตถุประสงค์ได้ เช่นเดียวกันกับคำแนะนำจากภายนอก

INDIVIDUAL PROJECT TITLE : A CASE STUDY OF WEIRS'S MANAGEMENT
IN HUEY KOOM LEK CHANGWAT KHON KAEN.

AUTHOR : MR THARMNOON BOONKRAISORN

PROJECT ADVISORY COMMITTEE :

Yaowalak Apichatvullop Chairman

(Assistant Professor Dr. Yaowalak Apichatvullop)

Nalinee Tantuvanit Member

(Dr. Nalinee Tantuvanit)

ABSTRACT

A case study of weir management in "Huey Koom Lek" canal , Chang Wat Khon Kean, was a study of the small scale irrigation system management by a local organization. Objectives of the study were ; to investigate utilization and maintenance of a weir and irrigation system ; to describe a water user group (WUG.) ; and to identify the factors related to weir management by WUG. The study was based on the system approach for natural resource management, community based resource management , and small scale irrigation management by community organization . The study areas were Ta-ma-lai and Soke-kham-pom weirs, Ban Kok-Yai, Tambon Ban-Fang , Amphur Ban-Fang , Changwat Khon kean . This study was conducted during April-November 1996 with the use of interview schedule , semi-structure interview guide, and direct observation. Results of the study were as follows :

Ta-ma-lai WUG was mobilized by government officials. The group was formed in 1979 , a year after the weir construction. The aim of the group was for management of the weir utilization and maintenance. Currently, there are 32 members, 3 of which are

administration committee , namely chairman , vice chairman , and secretary . The administration committee is under execution of 9 persons of WUG committee . In 1983 Ta-ma-lai WUG was awarded the second prize in the contest of small scale irrigation management in the Northeastern region . After 1987 , the group faced a series of problems, for example, shallow weir caused by accumulated soil , and personal conflict among executive committee members ; all of which weakened the strength and work efficiency of the group .

Soke-kham-pom WUG was also mobilized by the government officials . The group was formed in 1983 after the completion of Soke-kham-pom weir . The aim of the group establishment was similar to that of Ta-ma-lai WUG . During the period of the study , there were 28 members , 5 of which were group committee, namely chairman , vice chairman , and 3 general committees .

Both WUGs in Ban Kok-yai played a vital role in the management of weir utilization . Water reserved in the weir was used by WUG members and neighboring villagers for cultivation of rice in wet season , native sweet corn in dry season , for fishery , and for livestock raising . Another function of WUG was weir and irrigation system maintenance for long term utilization such as weir and system cleaning , water gate repair etc. Both WUGs made use of group norms as a tool of management .

The factors related to weir management of WUG were ecological factors , ideological factors , and socio-economic factors .

The ecological factors were : quantity of rain fall which was related to the quantity of water in the weir and the group discipline ; soil texture which was related to physical structure of the canal and the weir maintenance regulation .

The ideological factors included the belief in " Chao-poo-yod-huey " spirit resulted in annual tradition called " Tam-boon-yod-huey " . By this tradition , villagers go annually to perform merit making at the watershed forest . Another factor was the belief in the spirit of the weir (Choa-tee) , resulted in a tradition called " Soot-fai " (blessing of the weir) . This tradition , then , is reflected in the villagers' fishing regulation .

The socio-economic factors were a number of factors affected WUG's leader , for instance , personal conflict among the group committees , WUG family member's health affected participation in group activity of WUG's leader , group structure and its strength . Direct informing was used as a communication method among WUG members and it proved to be a tool in irrigation management . The weir utilization and maintenance caused the reorganization of the village , and was related to the setting of group norms . In addition , kinship ties were related to the occupation of irrigated land around the weir and connected to the group structure of WUG .

Recommendation for the development agencies concerned in dealing with WUG are :

- 1) Group structure of WUG should be suitable to the social structure of the community ;
- 2) established water user group should be acceptable to the community in terms of its status and role ;
- 3) group regulations should be harmonized with beliefs , cultural and traditional practices of people in the community ;
- 4) well-organized physical structure of weir and its irrigation system will result in easier management of WUG ;
- 5) people in the community should contribute their participation in weir management before , during and after the weir construction ;
- 6) construction of the weir should be based on the needs and problems of the people in the community ;
- 7) weir management indigenous technology should be utilized in the community whenever it proves to be as good as the outsiders' in achieving the set objectives .